

Kirjat

Kansalaisten käyttöopas (maa)ilmojen toisin tekemiseen

Jennifer Gabrys: *Citizens of Worlds. Open-air Toolkits for Environmental Struggle*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 2022, 326 s. ISBN 978-1-5179-1404-2

Ilmansaasteet aiheuttavat maailmanlaajuisesti melkein yhdeksän miljoonaa kuolemaa, minkä lisäksi miljoonat ihmiset elävät kroonisten, ilmansaasteiden aiheuttamien sairauksien kanssa. Hengittämistä pidetään usein itsestään selvänä kaikkia nisäkkäitä yhdistävänä elämisen ehtona. Hengitettävyyden universaalius on kuitenkin illuusio, johon on helppo tuudittautua varsinkin Suomen kaltaisessa "puhtaasta" ilmastaan tunnetussa vauraassa länsimaassa. Hengityskelpoinen ilma ei jakaudu tasaisesti kaikille ja kaikkialle. Kamppailuun hengitysilma-

kytkeytyy ympäristöoikeuden mukaisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymykset, sillä toiset hengittävät kevyemmin kuin toiset. Toisin sanoen hengittäminen on poliittista.

Ympäristösosiologi Jennifer Gabrysin teos *Citizens of Worlds. Open-air Toolkits for Environmental Struggle* tarkastelee kansalaiskampailuja paremman hengitysilman puolesta. Tai, Gabrysin sanaston mukaisesti hengitettävien maailmojen puolesta. Mieleni tekisi kirjoittaa maa-ilmojen, mutta tätä kaksoismerkitystä ei englanninkielisessä alkuperäistekstissä ollut, vaikka muutoin teoksessa pelataankin ilmaan liittyvillä merkityksillä. Kun maailmassaolemista tarkastellaan hengittämisen kautta, korostuu yhteenkietoutuneisuus ja keskinäisriippuvuus. Hengittäminen ja hengitettävyyden eivätkin ole yksinomaan inhimillisiä projekteja, sillä organismit, lajit ja prosessit luovat elämisen ehtoja toisilleen. Siksi kysymys

hengitettävyydestä on Gabrysil- le lähtökohtaisesti enemmän- kuin-inhimillinen.

Tämän päivän ohuiden taskukirjojen rinnalla suorastaan järkälemäinen teos pohjautuu Gabrysin pitkäaikaiseen ja laajaan Citizen Sense -tutkimusprojektiin – halutulla ja arvostetulla European Research Council rahoituksella – jossa on tarkasteltu kansalaislähtöisiä ilmanlaatukamppailuja ja uusia kansalaisseurannan teknologioita. Kansalaisseuranta-tekniikoilla Gabrys tarkoittaa helposti saatavilla olevia tee se itse -laitteistoja, joiden avulla tarkkaillaan ympäristöä ja tuotetaan dataa ympäristön tilasta. Niiden avulla myös täydennetään tai haastetaan virallista asiantuntijatietoa ympäristöstä. Yksinkertaisimmillaan tämä voi tarkoittaa älypuhelimelle ladattavaa sovellusta, johon kerätään havaintoja ympäristön tilasta. Saavutettavuutensa ansiosta kansalaisseurannan teknologioiden ajatellaan demokratisoivan ja luovan uudenlaisia tiloja

ympäristökamppailuille, kun kansalaisilla on mahdollisuus tuottaa itse tietoa ympäristöstään vaatimustensa tueksi.

Äkkiseltään kansalaisseuran menetelmät vaikuttavat simpeleiltä välineiltä yhtäältä seurata oman hengitysilman laatua saastealtistuksen välttämiseksi ja toisaalta käsitellä dataa, jonka avulla voi vaikuttaa kollektiivisesti päättäjiin ympäristön tilan parantamiseksi. Siirtyä epävarmasta raakadatasta konkreettisiin muutoksiin ilmanlaadussa on kuitenkin kaikkea muuta kuin suoraviivainen ja demokraattinen. Se vaatii monenlaisia välineitä, tietoja, taitoja, neuvotteluja, kääntämistä, vakuuttamista ja yhdistämistä, eikä lopputulos silti ole ennakoitavissa. Näissä epävarmoissa ja avoimissa kamppailuissa avautuu maailma tekemisen tilassa. Teoksen analyysin kärki ei kuitenkaan kohdistu maailmojen tekemiseen sinänsä, vaan Gabrysin esittää, että kansalaisaktivismiin käytännöt muovaavat samanaikaisesti paitsi maailmaa myös kansalaisuutta. Näihin ilmanlaadukamppailuissa todellistuviin kansalaisuuksien muotoihin teoksen analyysi kiinnittyy.

Jokaisessa teoksen viidestä pääluvusta esitellään eri monitorointivälineeseen tai -menetelmään liittyvä tapaustutkimus, jotka sijoittuvat joko Pennsyl-

vaniaan tai Suur-Lontooseen. Citizen Sense -työryhmän jäsenet ovat olleet kehittämässä ja kokeilemassa työkaluja yhdessä tutkimukseen osallistuvien kansalaisten kanssa betonilähiöissä, kaupunkipuutarhoissa ja vesisärötysalueilla. Ensimmäisissä luvuissa tarkasteltavat seurantavälineet ovat erilaisia elektronisia laitteita, mutta loppua kohden teknologiat monipuolistuvat niin, että lopulta myös biologiset organismit otetaan osaksi seurantateknologioita. Osallistuvasta ja jopa taistelevasta tutkimusotteesta kertoo, että tarkastelussa olevat teknologiat ovat tutkimusprojektissa kehitettyjä. Tutkimus paitsi tarkastelee kansalaisaktivismia, myös sitoutuu työskentelemään hengittävemmän maailman puolesta. Tutkimushankkeen muutokseen tähtäävä eetos tiivistyy tutkimuskysymyksessä: miten tehdä hengitettäviä maailmoja.

Kysymys "miten" on teoksessa aivan keskeinen. Tämä näkyy jo kirjan lajityypin valinnassa. Teos mukailee käyttöoppaan formaattia. Gabrysin lupaa, että teosta voi lukea oppaana käytäntölähtöiseen tutkimukseen poliittisista ympäristökamppailuista. Kukin alaluku on jäsenelmy yhden sensorin ympärille ikään kuin oppaaksi tämän teknologian käyttöön. Kukin luku alkaa käyttöopasmaisella piirroskuvalla tarkastelun kohteena

olevasta kansalaisseurantavälineestä. Tutkimuksen kohteena olevilla menetelmillä on usein – ellei aina – omat käyttöoppaansa ja protokollansa, joten lajityypivalinta on hauska ja oivaltava.

Genrevalinta ei kuitenkaan ole pelkästään kieli poskessa kikkailua, vaan sillä on vahva eettinen ja epistemologinen perustelunsa. Gabrysin kirjoittaa, että oppaat lajityypin tähtäävät oppimiseen ja muutokseen. Yksinkertaisten käyttöohjeiden lisäksi opaskirjoissa saatetaan ohjeistaa, millaista elämä voisi olla tai millaiseksi se voisi tulla. Tämän lajityypin klassikkoesimerkki on Dale Carnegien teos *Miten saan ystäviä, menestystä ja vaikutusvaltaa* vuodelta 1937. Optimistinen opasformaatti on hyödyllinen myös poliittisessa ohjauksessa: milloin tehdään askelmerkkejä kiertotalouteen ja milloin tiekarttaa digitaalisuuteen. Opaskirjoissa on kuitenkin Gabrysin mukaan jo 1960-luvulta asti kulkenut rinnalla myös radikaali alakulttuurijoukko, joka tarjoaa poliittisia välineitä toisintekemiseen ja oikeudenmukaisempien suhteiden vaalimiseen. Toisin kuin sisarensa manifesti, käyttöopas välttää julistamista totuuksia, ja pitäytyy käytännöllisessä tekemisessä, jonka lopputulos voi olla avoin ja epävarma. Tällaiseen sinnikkään avoimeen toisintekemisen mentaliteettiin Gabrysin teos kiinnittyy.

Kirjallisen tyylilajin lisäksi kysymys "miten" ohjaa myös empiiristä analyysia. Se suuntaa tarkastelemaan käytännölläheisesti, kuinka seurantavälineet tuottavat paitsi dataa myös poliittisia subjekteja, ilmapiirikansalaisia (*atmospheric citizens*). Gabrys huomauttaa, että siten hänen kiinnostuksensa kohdistuu erityisesti niihin ulottuvuuksiin, jotka tavallisesti jäävät käyttöoppaissa huomiotta. Hän ei ole kiinnostunut niinkään laitteen elektronikan kokoamisesta, vaan niistä monimutkaisista muodoista, joilla laitteeseen yhdistetään muuta teknologiaa, politiikkaa, ympäristöjä ja erilaisia kansalaisuuden muotoja, ja miten näiden kokoonpanojen avulla onnistutaan tai epäonnistutaan poliittisessa muutoksessa. Tutkimushanke ei ole vain tyytynyt havainnoimaan poliittisia kamppailuja etäältä vaan on osallistunut itse kansalaisaktivismiin tuottamalla ja kehittämällä uusia teknologioita ilmanlaadun tarkkailuun. Siten Gabrys tutkimuskumppaneineen (joita on listattu ainakin kolmen sivun verran) on ottanut vakavasti ajatuksen siitä, että tutkimus ei voi koskaan olla irrallaan maailmoista vaan väistämättä myös osallistuu niiden tekemiseen. Monikko on tässä olennainen, sillä teos sitoutuu pluralistiseen ontologiaan ja argumentoi painokkaasti "yhtenäisen maailman" maailmaa

vastaan. Kömpelösti suomeksi kääntyvä *one-world world* viittaa taipumukseen ajatella maailman olevan yhtenäinen entiteetti, joka avautuu kaikille universaalina ja samanlaisin ehdoin. Pluralistisen ontologian mukaisesti Gabrys ehdottaa maailmankansalaisen tilalle moninaista maailmojenkansalaisuuksien käsitettä.

Sen sijaan että teoksessa ymmärrettäisiin kansalainen ennalta määritellyksi poliittiseksi yksilötoimijaksi, jolla on tietyt oikeudet ja velvollisuudet, kysymys kansalaisuudesta jätetään avoimeksi empiiriseksi kysymykseksi. Teos ravistelee siten kiinnostavasti esimerkiksi luonnontieteistä juontuvaa kansalaistieteen diskurssia, josta on tullut viime vuosina muodikkaa myös yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen ympäristötutkimuksen kentällä. Gabrys hahmottelee kansalaisseurannan käytäntöjen tuottavan muun muassa instrumentaalisia kansalaisuuksia, spekulatiivisia kansalaisuuksia, datakansalaisuuksia ja moninaisia kansalaisuuksia. Kansalaisuuksien moninaisuus ei kuitenkaan tyhjenny näihin.

Tiivistäessään tutkimusprojektin lähes kymmenvuotisen työn vajaan 350 sivuun kirja on paikoitellen läkähdyttävänkin intensiivinen lukupaketti. Kirjaa lukiessa minulla oli jat-

kuvasti vaikutelma, että olisin ollut lukemassa tutkimuksen yhteenvedoa. Minun teki mieleni alleviivata suurin piirtein joka kolmas lause oivaltavana käsitteellisenä kiteytyksenä. Tällaisesta tiivistä ja kiteytyneestä tekstistä puuttuu – ironista kyllä – ilmavuus, joka tekee tutkimustekstin lukemisesta paitsi opettavaisen myös nautinnollisen. Ajoittaisesta raskaudesta huolimatta teos on erinomainen esimerkki sitoutuneesta ympäristösosioologisesta tutkimuksesta, joka avaa luontokulttuurisia ilmiötä ja poliittisia kamppailuja uudella tavalla.

Veera Kinnunen

Kurkistuksia siirtolaisuuden hallinnan mustaan laatikkoon

Päivi Pirkkalainen, Eveliina Lyytinen & Saara Pellander: Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännytyksiin. Vastapaino: Tampere, 2022, 370 s. ISBN: 978-951-768-996-0

Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännytyksiin -antologia kokoaa yksiin kansiin monitieteisiä näkökulmia maastapoistamisesta. Teos on jaettu neljään osaan, joiden